

Яненко І. Г.,
д-р екон. наук, доцент, професор. кафедри
економіки підприємства та землеустрою
Позур С. С.,
бакалавр з економіки підприємства,
Катаєва О. А.,
бакалавр з фінансів,
ЧНУ ім. Петра Могили,
м. Миколаїв, Україна

ІННОВАЦІЙНА ДІЯЛЬНІСТЬ ПРОМИСЛОВИХ ПІДПРИЄМСТВ УКРАЇНИ: СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ

У статті розглянуто особливості інноваційної діяльності та процесу впровадження інновацій в національній промисловості. Досліджено динаміку індексу конкурентоспроможності України серед країн світу. Проаналізовано інноваційну діяльність промислових підприємств за 2000–2015 рр. та фактори, які впливають на неї. Розглянуто фактори, які перешкоджають здійсненню інноваційної діяльності. Запропоновано шляхи та напрями розв'язання проблеми активізації інноваційного розвитку підприємств.

Ключові слова: інновації; інноваційна діяльність; розвиток; інноваційна активність; промислові підприємства.

Постановка проблеми. Розглядаючи проблему забезпечення інноваційного розвитку України, слід зазначити, що за останні 20 років урядом схвалено велику кількість постанов та державних програм, спрямованих на активізацію інноваційної діяльності підприємств, але більша частина з них так і не була в повному обсязі реалізована. У зв'язку з євро інтеграційними процесами в країні проблема активізації інноваційної діяльності промислових підприємств набуває особливої актуальності.

Вченими давно доведено, що без інноваційної орієнтації державної політики, без підвищення інноваційної активності підприємств неможливо досягти основної мети економічного регулювання – підвищення ефективності та конкурентоспроможності промислового виробництва [1; 2; 6; 9; 10].

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Теоретичні та практичні дослідження, пов'язані із інноваціями та інноваційною діяльністю, виконували і продовжують такі відомі вчені як Шумпетер Й., Геєць В. М., Ілляшенко С. М., Фатхутдінов Н. А., Гальчинський А. С., Дейнеко Л. В., Павленко І. А., Тарнавська Н. П., Федулова Л. І. та інші. Вони створили вагомий внесок у методологію та практичний інструментарій інноватики.

Проте сучасний динамічний розвиток інноваційних процесів в Україні свідчить про актуальність подальших досліджень у напрямку забезпечення інноваційного розвитку економіки країни.

Метою статті є аналіз сучасного стану і тенденцій розвитку інноваційної діяльності промислових підп-

приємств України та узагальнення напрямків та заходів щодо підвищення їх інноваційної активності.

Вклад основного матеріалу. Прогнози різних фахівців на основі аналізу виробничих функцій свідчать, що науково-технічний прогрес як джерело економічного зростання в недалекому майбутньому буде забезпечувати до 90 % реального збільшення виробництва (на сьогодні це 65–70 %). Оскільки метою інноваційної діяльності є не лише технічна, але й ідеологічна модернізація національної економіки, то досягнути цього можна лише за рахунок поєднання відокремлених ланок «наука» і «виробництво». Лише їх тісна взаємодія, рівноправна співпраця дозволить виробляти продукцію, надавати послуги, які будуть конкурентоспроможними на національному та світовому рівнях [1, с. 245]. Україна, яка входила до "тридцятки" країн інтелектуальної еліти, успадкувала від СРСР значний науково-технічний потенціал. За даними досліджень, на початку ХХІ століття рівень освіченості українців перевищував середній індекс країн Східної Європи і СНД.

Проте, на відміну від розвинутих країн, у яких 85 % приросту ВВП забезпечує виробництво та експорт наукоємної продукції, в Україні її частка становить приблизно 0,06–0,1 % [2].

Економіка України обтяжена інерцією попереднього екстенсивного розвитку. Згідно рейтингу «Індексу глобальної конкурентоспроможності 2016–2017 років» Україна знаходиться на 85 місці зі 138 країн, щодо яких проводилися відповідні розрахунки (табл.1).

Таблиця 1

Індекси конкурентоспроможності України за 2009–2017 роки

Показники	2009-2010	2011-2012	2014-2015	2015-2016	2016-2017
Загальна кількість країн по яким розраховано індекс конкурентоспроможності	133	142	144	140	138
Загальний рейтинг індексу конкурентоспроможності в Україні, в т. ч:	82	75	76	79	85
здатність до інновацій	32	42	82	52	49
витрати компаній на дослідження і розробки	68	71	66	54	68
державні закупівлі високотехнологічної продукції	85	112	123	98	82

Джерело: складено авторами за даними [3].

За даними табл. 1 бачимо, що у 2016–2017 роках рейтинг індексу конкурентоспроможності України збільшився на 6 пунктів порівняно з 2015–2016 роками та на 10 пунктів порівняно з 2011–2012 роками, що означає погіршення для економіки країни.

В Україні нараховується 42564 промислових підприємств, що складає 12,4 % від їх загальної кількості. У 2015 р. обсяг реалізованої промислової продукції становив 1776603,7 млн грн., найбільшу питому вагу в її обсязі займала продукція переробної промисловості: постачання електроенергії, газу, пари та кондиційованого повітря (23,9 %); виробництво харчових продуктів, напоїв і тютюнових виробів (22,4 %); металургійне виробництво, виробництво готових металевих виробів (15,7 %); машинобудування (6,5 %) [4].

Промисловість відіграє важливу роль в економіці, забезпечуючи більшість галузей господарства та населення. За даними Державної служби статистики України інноваційною діяльністю в промисловості займалися 824 підприємства або 17,3 % та упровадженням інновацій – 723 підприємств рис.1, [5].

Але протягом останніх п'ятнадцяти років відсоток підприємств, що впроваджують інновації в свою діяльність коливається в діапазоні 8–18 %. І хоча з 2010 року відбувається нарощування інноваційної діяльності на промислових підприємствах, завдяки впровадженню нових технологічних процесів та освоєнню нових видів техніки, однак ситуація на сьогодні залишається незадовільною (табл. 2).

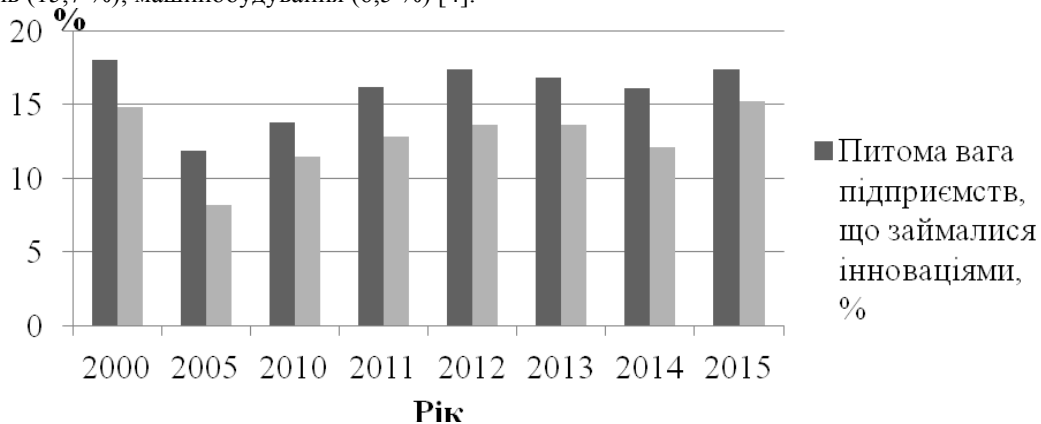

Рис. 1. Динаміка інноваційної активності промислових підприємств України у 2000–2015 рр.

Джерело: складено за [4].

Незважаючи на те, що з 2014–2015 рр. спостерігається динаміка до збільшення інноваційної активності промислових підприємств, її рівень не досягає навіть 90-х рр. Станом на 1995 р. питома вага підприємств, які займалися інноваціями дорівнювала 25 %, у свою чергу в СРСР частка інноваційно-активних підприємств перевищувала 65 %.

Поряд із збільшенням інноваційно-активних промислових підприємств, нажал, показники стану інно-

ваційних процесів та використання їх у економіці в Україні залишаються надзвичайно низькими, науково – технічні розробки та їх впровадження сьогодні – одна з найбільш нерегульованих сфер суспільного життя (табл.2). Серед причин такого занепаду інтелектуального потенціалу слід назвати не тільки недостатній рівень фінансування, але й відсутність єдиної продуманої державної підтримки інноваційних процесів [10].

Впровадження інновацій на промислових підприємствах

Показник	2000	2005	2010	2011	2012	2013	2014	2015
Впроваджено нових технологічних процесів	1403	1808	2043	2510	2188	1576	1743	1217
у т. ч. маловідходні, ресурсозберігаючі	430	690	479	517	554	502	447	458
Освоєно виробництво інноваційних видів продукції, найменувань з них нові види техніки	15323	3152	2408	3238	3403	3138	3661	3136
Питома вага реалізованої інноваційної продукції в обсязі промислової, %	9,4	6,5	3,8	3,8	3,3	3,3	2,5	1,4

Джерело: складено за даними [4]

Інноваційну активність виробників визначають такі групи факторів:

1. Зовнішні або загальноекономічні чинники (політичні, правові, чинники, тенденції інноваційної діяльності в державі, розвиток інноваційної інфраструктури тощо), які відбивають вплив макросередовища.

2. Зовнішні регіональні фактори (частка регіону в інноваційній діяльності, обсяг і структура інноваційних інвестицій регіону, підтримка інновацій регіональними органами влади, інвестиційна привабливість регіону тощо).

3. Внутрішні фактори (галузєва приналежність підприємств, наявність пільг і державної підтримки, матеріальних, фінансових, інформаційних та трудових ресурсів, фінансовий стан і результати діяльності виробника тощо).

Ці фактори тісно пов'язані між собою та формують інноваційну активність суб'єктів господарювання [6].

Певне зростання можна було спостерігати з 2005 по 2011 рік, а починаючи з 2012 р. (окрім 2014 р.), відбувається стабільне зниження питомої ваги інноваційної діяльності в загальних обсягах реалізації промислової продукції. Причому у 2015 р. питома вага реалізованої інноваційної продукції становить лише 1,4 %. Слід зазначити що найменший показник серед країн ЄС дорівнює 26 % у Португалії, а найбільший у Ірландії 74 %, що більше ніж у 4 рази перевищує показники України. При цьому, головними інноваціями на промислових підприємствах є виробництво та освоєння інноваційних видів продукції. Але

найприбутковішим у довгостроковій перспективі є створення та впровадження саме технологічних інновацій, що сприяє підвищенню конкурентоспроможності та можливості виходу на міжнародні ринки.

Непоследовність української держави у проведенні науково-технічної та інноваційної політики та підтримці високотехнологічних виробництв призвела до вкрай негативних структурних змін в економіці - занепаду високотехнологічних підприємств і домінування низько-технологічних сировинних виробництв. Цим зумовлено фактичне згорання інноваційної діяльності у промисловості. В Україні з 1991 року через неспідовність у проведенні науково-технологічної та інноваційної політики та її низьку ефективність закріплюються тенденції до технологічного відставання від розвинених країн світу.

Починаючи з 2000 року в Україні жодного бюджетного року не була виконана визначена Законом України «Про наукову і науково-технічну діяльність» [8] норма щодо забезпечення державою бюджетного фінансування наукової та науково-технічної діяльності у розмірі не менше 1,7 % ВВП України (табл. 3). Типова щорічна цифра бюджетних видатків на науку становить 0,3–0,5 % ВВП, а сумарно – з усіх джерел – 1,2–0,89 %, внаслідок чого наука могла відігравати в суспільстві переважно соціокультурну функцію.

Відомо, що економічна функція науки починається з обсягів фінансування, більших за 1 % ВВП, для України ж, де значна частина ВВП створюється в тіншовому секторі, цей показник оцінюється в 1,7 %, а в розвинених країнах часто становить 3 % ВВП.

Фінансування наукової та науково-технічної діяльності
млн. грн.

Рік	Фінансування за рахунок державного бюджету	ВВП	% до ВВП
2000	7,7	170070	0,005
2001	55,8	204190	0,03
2002	45,5	225810	0,02
2003	93	267344	0,04
2004	63,4	345113	0,02
2005	28,1	441452	0,01
2006	114,4	544153	0,02
2007	144,8	720731	0,02

2008	336,9	948056	0,04
2009	127	913345	0,01
2010	87	1082569	0,01
2011	149,2	1302079	0,01
2012	224,3	1411238	0,02
2013	24,7	1454931	0,002
2014	344,1	1586915	0,02
2015	55,1	1979458	0,003

Джерело: складено за даними [4].

За статистикою на утримання державного апарату виділяється 941,7 млн грн., а на наукову та науково-технічну діяльність тільки 55,1 млн грн., у той же час, у США напрями фінансування відрізняються тим, що вони роблять пріоритетним саме галузь науки.

Попередній досвід розвитку промислових підприємств України свідчить, що їхня інноваційна діяльність здійснюється переважно завдяки власним кош-

там, яких недостатньо навіть для підтримання звичайної діяльності на належному рівні, не кажучи вже про інноваційну сферу, що потребує значних початкових вкладень. Саме тому пошук нових підходів до фінансування інноваційної діяльності на всіх рівнях турбує не лише підприємців і науковців, а й політиків та провідних економістів [12].

Таблиця 4

**Джерела фінансування інноваційної діяльності в Україні
млн грн.**

Рік	Загальна сума витрат	У тому числі за рахунок коштів			
		власних	державного бюджету	іноземних інвесторів	інші джерела
2000	1757,1	1399,3	7,7	133,1	217
2005	5751,6	5045,4	28,1	157,9	520,2
2006	6160	5211,4	114,4	176,2	658
2007	10821	7969,7	144,8	321,8	2384,7
2008	11994,2	7264	336,9	115,4	4277,9
2009	7949,9	5169,4	127	1512,9	1140,6
2010	8045,5	4775,2	87	2411,4	771,9
2011	14333,9	7585,6	149,2	56,9	6542,2
2012	11480,6	7335,9	224,3	994,8	2925,6
2013	9562,6	6973,4	24,7	1253,2	1311,3
2014	7695,9	6540,3	344,1	138,7	672,8
2015	13813,7	13427	55,1	58,6	273

Джерело: складено за даними [4].

У табл. 4 та на рис. 2 показано, як здійснювалося фінансування інноваційної діяльності підприємств. Згідно зі статистичною інформацією спостерігаємо тенденцію щодо збільшення фінансування інноваційної діяльності в Україні протягом 2000–2008 рр., 2010–2011 рр. та 2014–2015 рр.

Винятком із позитивної тенденції стали 2009–2010 роки та 2014–2014, що є повністю зрозумілим на фоні економічної кризи та проведення військових дій на

території країни. Проте у 2015 фінансування зросло на 57 % проти 2014 року і становило 13813,7 млн грн.

Основним джерелом фінансування інноваційного розвитку протягом усього досліджуваного періоду були і залишаються власні кошти підприємств, питома вага яких у 2015 році становила 97,2 % в загальному обсязі фінансування, у свою чергу з державного бюджету виділялося лише 0,4 %.

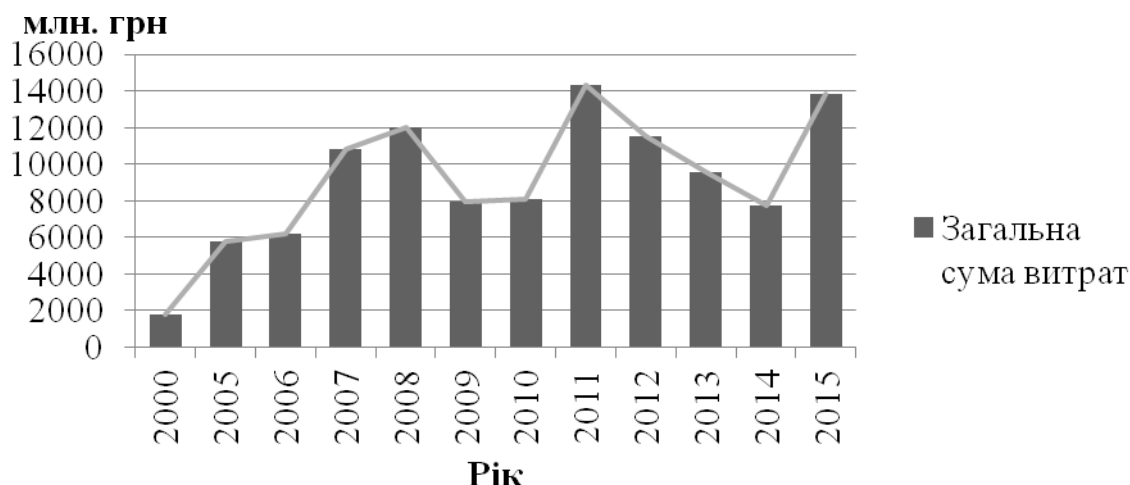

Рис. 2. Загальний обсяг фінансування інноваційної діяльності в Україні у 2000–2015 роках.

Джерело: складено за даними [4].

При цьому слід урахувати, що, як правило, державне фінансування спрямоване на реалізацію проектів, в яких держава є основним замовником, де існує реальна загроза національним виробникам через загострення міжнародної конкуренції, дуже великий ступінь неконтрольованого ризику, комерційну невизначеність (фундаментальні розробки) або значні за обсягом витрати (великомасштабні науково-технічні проекти національного значення) [9 с. 59].

Головний чинник, який повинний сприяти позитивним зрушенням в промисловості є іноземні інвестиції. Їх частка у фінансуванні інноваційної діяльності становила у 2010 році 30 % але на жаль, з 2011 році питома вага цього джерела значно зменшується і у 2015 році становила лише 0,42 %.

Для успішного впровадження та функціонування політики інноваційного розвитку на промислових підприємствах України не обхід є реалізація реформи інноваційної діяльності.

Отже, основними факторами, які перешкоджають здійсненню інноваційної діяльності, є:

- неузгодженість законодавства в інноваційній сфері насамперед з корпоративним, інвестиційним, податковим, соціальним законодавством, невідповідність норм підзаконних актів прогресивним нормам чинних законів, що не забезпечує практичне введення останніх у дію;

- непослідовність дій держави щодо підтримки суб'єктів інноваційної діяльності;

- значне зниження інноваційної активності підприємств та загальне погіршення інноваційної культури суспільства;

- неефективність механізмів правового захисту інтелектуальної власності;

- відсутність належної системи прогнозування науково-технологічного та інноваційного розвитку;

- відсутність можливостей для кооперації з іншими підприємствами і науковими організаціями;

- значні витрати на нововведення;

- тривалий термін окупності нововведень;

- високий економічний ризик [7].

Висновки. Для підвищення конкурентоспроможності країни необхідно впроваджувати та стимулювати інноваційну діяльність. Завдяки проведеному аналізу стану інноваційної діяльності на промислових підприємствах, виявлені проблеми, які гальмують економічний розвиток держави. Серед них основними є: недостатній обсяг фінансування інноваційної діяльності та відсутність державної підтримки; недосконала податкова система, яка у свою чергу пригнічує мотивацію щодо розробки нових технологій; зростання зносу обладнання у науці та технологічна база, яка потребує модернізації; неузгодженість законодавства в інноваційній сфері.

Отже для того, щоб країна впевнено стала на інноваційний шлях розвитку, необхідно докласти великих зусиль у таких напрямках: орієнтації державної політики на активізацію інноваційної діяльності підприємств; розвиток освіти і науки як необхідного підґрунтя для продукування інноваційних ідей і розробок; формування інноваційної інфраструктури як важливої складової національної інноваційної системи.

ЛІТЕРАТУРА

1. Геєць В. М., Семиноженко В. П. Інноваційні перспективи України – Харків : Константа. – 2006. – 272 с.
2. Про рекомендації парламентських слухань на тему: «Національна інноваційна система України: проблеми формування та реалізації: Постанова Верховної Ради України за № 11244-V. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/en/2632-17/>
3. Інноваційні країни світу – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.bloomberg.com>
4. Статистичні дані Державного комітету Статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.ukrstat.gov.ua/>

5. Наукова та інноваційна діяльність в Україні у 2015 році. Статистичний збірник. – К. : ДП «Інформаційно-видавничий центр Держстату України», 2016. – 289 с.
6. Бондаренко Н. М. Напрями підвищення інноваційної активності промислових підприємств // Донбас-2020: перспективи розвитку очима молодих вчених: Матеріали V науково-практичної конференції. м. Донецьк, 25–27 травня 2010 р. – Донецьк, ДонНТУ, 2010. – 973 с.
7. Про Рекомендації парламентських слухань на тему «Стратегія інноваційного розвитку України на 2010-2020 роки в умовах глобалізаційних викликів»: Постанова Верховної Ради України від 21 жовтня 2010 року N 2632-VI [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2632-17/>
8. Закон України «Про наукову і науково-технічну діяльність» Постанова ВР № 922-VIII від 25.12.2015 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/848-19/page>
9. Ілляшенко С. М. Управління інноваційним розвитком промислових підприємств : монографія / С. М. Ілляшенко, О. А. Біловодська. – Суми : Університетська книга, 2010. – 281 с.
10. Гальчинський А. С., Геєць В. М., Кінах А. К., Семиноженко В. П. Інноваційна стратегія українських реформ. – К. : Знання України, 2002.
11. Говоруха Ж. А. Питання розвитку інноваційної діяльності підприємств України // Актуальні проблеми економіки. – 2007. – № 8(74). – С. 107–115.
12. Ковальчук С. В. Сучасний стан інноваційного розвитку промислових підприємств України. – Економіст – науковий та громадсько-політичний журнал. – 2012. – №10(312). – С. 27–32.

И. Г. Яненко,
С. С. Позур,
Е. А. Катаева,

Черноморский национальный университет
им. Петра Могилы,
г. Николаев, Украина

ИННОВАЦИОННАЯ ДЕЯТЕЛЬНОСТЬ ПРОМЫШЛЕННЫХ ПРЕДПРИЯТИЙ УКРАИНЫ: СОСТОЯНИЕ И ПЕРСПЕКТИВЫ РАЗВИТИЯ

В статье рассмотрены особенности инновационной деятельности и процесса внедрения инноваций в национальной промышленности. Исследована динамика индекса конкурентоспособности Украины среди стран мира. Проанализирована инновационная деятельность промышленных предприятий за 2000–2015 гг. и факторы, влияющие на нее. Рассмотрены факторы, которые препятствуют осуществлению инновационной деятельности. Предложены пути и направления решения проблемы активизации инновационного развития предприятий.

Ключевые слова: инновации; инновационная деятельность; развитие; инновационная активность; промышленные предприятия.

I. G. Ianenkova,
S. S. Pozur,
O. A. Kataeva,

Petro Mohyla Black Sea National University,
Mykolayiv, Ukraine

INNOVATIVE ACTIVITY OF UKRAINIAN INDUSTRIAL ENTERPRISES: CURRENT STATE AND DEVELOPMENT PROSPECTS

The article examines the peculiarities of innovation activity and the implementation process of innovations to national industry. The dynamics of the competitiveness index of Ukraine among the countries worldwide is examined. The innovation activity of the industrial plants during 2000–2015 and factors influencing on it are analyzed. The factors hindering the implementation of innovation activity are considered. The ways and directions to solve the problem of innovation development of enterprises are proposed.

Key words: innovation; development; innovation activity; industrial enterprises.

Рецензенти: *Євчук Л. А.,* д. е. н., професор;
Кузьменко О. Б., д. е. н., професор.